

ЕЛЕМЕНТИ ПОЗОВУ В ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

Дрішлюк В. І.

Відповідно до ст. 124 Конституції України [1] та Закону України "Про судоустрій та статус суддів" [2] в Україні діє система господарських судів, на яку покладено вирішення судових спорів, що виникають між суб'єктами господарювання. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають в державі.

Стаття 1 Господарського процесуального кодексу України визначає, що підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (також іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи й в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (далі - підприємства та організації), мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності [3].

Саме позов є процесуальним засобом звернення до суду й захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, а відтак, окремої уваги заслуговує розгляд питання про елементи позову.

Метою статті є аналіз теоретичних положень господарського процесуального права щодо позову в господарському процесі та виявлення його складових, а також теоретичних положень, що дозволяють класифікувати відповідний позов у господарському процесуальному праві. У контексті досліджуваного питання не буде розглядатися форма, в яку втаюється позов, і, відповідно, елементи та порядок оформлення позовної заяви в господарському процесі.

Окремі питання позову в господарському процесі були предметом розгляду таких вчених, як Н.А. Абрамов, Л.М. Ніколенко, С.П. Подцерковний, О.І. Харитоновна. Являють інтерес також і здобутки таких вчених-процесуалістів у галузі цивільного процесуального права, як С.В. Васильєв, Ю.С. Червоний, М.Й. Штефан та інші.

Загалом, думки вчених стосовно елементів позову багато в чому сходяться. У процесуальній літературі, як у господарській, так і цивільній, вирізняють кілька елементів позову. Виділяють як трьохелементну, так і двоелементну структуру позову. Так, елементами позову є його структурні складові, які сукупно визначають його зміст, є: а) предмет позову; б) підстави позову [6, 188]. Елементи позову визначають його внутрішні специфічні ознаки, містять інформацію про суб'єктивне право, що потребує, за думкою позивача, судового захисту, про фактичні обставини, на яких базується вимога, що заявляється [7, 220].

О.І. Харитоновна виділяє три елемента структури позову - предмет, підстава, зміст [8, 185]. Подібна точка зору існує й у цивільній процесуальній літературі [4, 323; 5, 219]. Точки зору щодо трьохелементної структури позову дотримується й Л.М. Ніколенко [10, 145-146].

Предмет позову - це частина позову, яка характеризує матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, щодо якої позивач просить суд ухвалити судові рішення.

Під предметом позову розуміють матеріально-правову вимогу позивача до відповідача, що випливає зі спірних правовідносин [5, 219]. Подібна точка зору зводиться до того, що предмет позову - це його частина, яка містить матеріально-правову вимогу позивача до відповідача [9, 133]. Предмет позову - це матеріально-правова вимога позивача до відповідача, щодо якої суд повинен прийняти рішення [8, 185]. З точки зору Л.М. Ніколенко, предмет позову - це матеріально-правова вимога позивача до відповідача, яка випливає зі спірного матеріально-правового відношення й з приводу якої господарський суд повинен прийняти рішення в справі [10, 145].

Що стосується підстави позову, складають юридичні факти матеріально-правового характеру, що визначаються нормами матеріального права, які врегульовують спірні правовідносини, їх виникнення, зміну, припинення; доказові факти, що тісно пов'язані з фактами матеріально-правового характеру, на підставі яких можна зробити висновок про їх наявність чи відсутність (у справах про встановлення батьківства, факти ведення спільного господарства тощо) [4, 324].

Підставою позову є обставини (юридичні факти), з наявністю або відсутністю яких закон пов'язує виникнення чи припинення матеріально-правових відносин між сторонами [5, 220]. Інша точка зору зводиться до того, що підстава позову - це частина позову, яка відображає обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги й докази, що підтверджують позов [9, 133]. Підстава позову - це обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги [8, 185]. Л.М. Ніколенко зазначає, що підстава позову - це вказані позивачем обставини, якими він, як з юридичними фактами, зв'язує свою матеріально-правову вимогу або правовідношення загалом, що становить предмет позову. При цьому авторка розрізняє види підстав позову: фактичні підстави й правові підстави. Перші - це юридичні факти, на яких ґрунтуються позовні вимоги, другі - це посилання в позовній заяві на закони та інші нормативно-правові акти, на яких ґрунтується вимога позивача [10, 145].

Якщо розглядати тричленну структуру позову, то необхідно зазначити про зміст позову. З точки зору процесуалістів, які представляють цивільний процес, змістом позову є звернена до суду вимога позивача про здійснення судом певних дій із зазначенням способу судового захисту [4, 324].

Зміст позову - це частина позову, яка відображає звернену до суду вимогу про здійснення певних дій, пов'язаних із застосуванням конкретних способів захисту порушеного, оспореного чи невизнаного права [9, 133].

На думку О.І. Харитоновної, зміст позову - це вид судового захисту, за яким позивач звертається до суду, звернена до суду вимога позивача про здійснення судом певних дій з зазначенням способу судового захисту [8, 187].

Л.М. Ніколенко вважає, що зміст позову - це дії суду, про здійснення яких просить позивач у позовній заяві при зверненні за захистом порушених або оспорюваних прав [10, 146].

Відповідні елементи позову і, зокрема, предмет позову дозволяє класифікувати позови на певні види. Так, виділяють позови про визнання, про присудження, про

перетворення [10, 146]. Слід зазначити, що такий поділ є традиційним як для науки цивільного, так і господарського процесуального права.

Отже, аналіз і розуміння елементів позову дає можливість не тільки учасникам спірних правовідносин правильно сформулювати свої вимоги, зробити акцент на певній доказовій базі, обрати спосіб захисту своїх порушених або невизнаних прав, але також і суду як органу, на який покладено обов'язок вирішення господарського спору, правильно визначитися з характером спірних правовідносин, фактами, на які спираються учасники процесу у своїй доказовій діяльності, і в кінцевому підсумку сприяє ухваленню законного, обґрунтованого та вмотивованого судового рішення.

Слід погодитися з тими вченими, які виділяють зміст позову як його необхідну складову, оскільки нерідко в судовій практиці зустрічаються випадки відмови в позові внаслідок неправильно обраної форми захисту свого порушеного, оспореного або невизнаного права.

Правильне визначення предмету позову нерідко дає можливість визначитися з видом позову, а відтак, і змістом позову для найбільш ефективного захисту своїх прав і законних інтересів.

Усі інші проблеми, пов'язані з дослідженням елементів позову в господарських процесуальних відносинах, зокрема щодо інших класифікацій позовів, виходять за межі цієї статті й становлять перспективні напрямки подальших наукових розвідок.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради

України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.

2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 07 липня 2010 року // Відомості Верховної Ради України 2010. - № 44-45. - Ст. 529.

3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 6. - Ст. 56.

4. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс. - К.: Концерн "Видавничий дім Ін Юре", 2005. - 624 с.

5. Цивільний процес України / За ред. Ю.С. Червоного. - К., 2007. - 392 с.

6. Господарське процесуальне право України / за ред. О.П. Подцерковного, М.Ю. Картузова. - Х.: Одиссей, 2011. - 400 с.

7. Гражданский процесс: Учебное пособие. - Х.: ООО "Одиссей", 2006. - 512 с.

[8] Господарське процесуальне право України / за ред. О.І. Харитонові. - К., 2007. - 360 с.

[9] Цивільний процес: навч. Посібник / за ред. Ю.В. Білоусова. - К.: Прецедент, 2006. - 293 с.

[10] Ніколенко Л.М. Господарське процесуальне право України. - Одеса: Фенікс, 2011. - 512 с.

Дрішлюк В. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права ОДУВС
Надійшла до редакції: 06.04.2013*

УДК 347.441.8

ПОРЯДОК РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ ШЛЯХОМ ОДНОСТОРОННЬОЇ ВІДМОВИ ВІД НЬОГО

Макарчук Л. В.

Норма ч. 3 ст. 651 ЦК України, встановлюючи, що при односторонній відмові від договору договір вважається розірваним або зміненим, дозволяє розглядати односторонню відмову від договору як один зі способів розірвання договору разом з розірванням договору на вимогу однієї зі сторін у судовому порядку й розірванням договору за згодою сторін. Оскільки договірні зобов'язання у зв'язку з відмовою від договору припиняються в результаті безпосередніх дій однієї зі сторін, закономірно виникає питання про момент, з якого договір вважається розірваним.

Чинне законодавство не містить загального правила про момент, коли договір вважатиметься розірваним у разі односторонньої відмови від нього виконання. Стосовно окремих договорів ЦК України встановлює необхідність повідомлення про односторонню відмову від договору й визначає момент настання наслідків такої відмови - з моменту отримання повідомлення (ч. 3 ст. 739, ст. 782 ЦК України). У зв'язку з цим у літературі можна зустріти певні пропозиції щодо доповнення статей ЦК України, що регулюють односторонню відмову від договору, уточнюючими нормами про момент настання наслідків такої відмови [1, 118-119; 2, 99; 3; 4, 163].

Зокрема, до проблеми вдосконалення правового регулювання розірвання договору шляхом односторонньої відмови від нього зверталися такі вчені, як Т.В. Боднар, І.В. Болокан, А.Г. Карапетов, Н.М. Процьків, М.М. Сібільов, І.В. Спасибо-Фатєєва, А.Г. Ярема та ін. Однак їх дослідженнями проблематика встановлення порядку

односторонньої відмови від договору не була вичерпана. Отже, метою статті є встановлення порядку й визначення моменту настання наслідків здійснення розірвання договору шляхом односторонньої відмови від нього.

Будь-яка одностороння відмова від договору як правочин потребує сприйняття її протилежною стороною договору. Причому під сприйняттям цього одностороннього правочину слід розуміти його доведення до відома другої сторони (або інших сторін) [5, 31]. Неможливо уявити собі договірне зобов'язання припиненням, якщо про односторонню відмову контрагентові так і не стало відомо. У більшості країн світу одностороння відмова від договору здійснюється шляхом направлення боржникові повідомлення про розірвання, отримання якого боржником приводить до припинення договірних зобов'язань.

У ЦК України також існує ряд норм, що закріплюють право кредитора здійснити попередження боржника (ч. 3 ст. 858, ч. 2 ст. 997 ЦК України). Таке попередження демонструє боржникові намір кредитора відмовитися від договору й водночас надає йому останній шанс на збереження договору, якщо він усуне своє порушення. У попередженні, як правило, указується розумний строк для усунення порушення. При цьому після закінчення строку, вказаного в попередженні, кредитор може як реалізувати своє право на односторонню відмову, повідомивши про це боржника відповідним повідомленням, так і продовжувати наполягати на реальному виконанні. Однак слід зазначити, що природа попередження, що направляється при відмові від договору, і повідомлення про розірвання

**ШВЕДНОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**